

i dels seus congèneres romànics més evidents basta per acabar de convèncer; ho confirma la història i parentela indoeuropea del mot llatí: Walde-H. II, 197; Pok., *IEW*, 1083; Ernout-M., 809.

Resta el detall, d'importància més aviat escassa, de si el tipus fonètic *ATTURARE convé pendre'l com una formació antiga, amb preverbi AD-, diferent de OB-: ço que és ben possible, tenint en compte que, si bé força menys corrent, també es troba, ja en l'antiguitat, un RETURARE, que en part sembla entendre's com 'atapeir, embotir' («vollstopfen») si bé en part d'altres l'interpretaren ja d'antic com 'destapar' (segons el valor negatiu del prefix RE-, antic i conegut); i fins podríem pensar si el cast.-port. ant. *turar* i l'it. *turare* induirien a suposar un primitiu TURARE super- 15 turare en llatí vulgar. Però també es pot creure que els tipus *ATTURARE i *TURARE són meres i lleus desviacions o degeneracions fòniques d'OBTURARE dependents de la fonètica inductiva i del joc morfològic llatí: judici més conservador, el qual farem bé de preferir, almenys per ara.

És veritat, sens dubte, que la lingüística llatina i indoeuropea ha cridat l'atenció sobre antigues connexions existents amb formes d'altres llengües afins, en part itàliques i clares, en part un poc més llunyanes i de sentit menys cert, que condueixen a coses com l'admissió d'un antic adjectiu **turos* 'fort, robust': això sembla comprovar-se per noms propis, i espt. antropònims, dels dominis cèltic, illiro-venètic i fins grec; com que en cèltic les comprovacions vénen poc d'elements vius i un poc més del terreny del nom propi (on la Cèltida va heretar molts elements indoeuropeus pre-cèltics) més aviat podria pertànyer al complex sorotàptic. Justament el nom de persona *Turos* (amb altres elements en *tur-*) ha estat sovint assenyalat en l'onomàstica i epigrafia de la Hispània indoeuropea (Schmoll, *Vorkelt. Idg. Hisp.*, 80, 114).

No hi ha en aquest conjunt res de net i clar: no comptant amb arguments romànics que ens en dissuadeixin, s'ha de creure que el mot català és d'origen 40 llatí. És versemblant que, pel que fa al cat.-oc. i el cast.-port., hi hagué suma i fusió paulatina d'aquest element i.e. autòcton amb el mot ll., i àdhuc que aquell vagi actuar com a llevat en el desenvolupament del cat. *aturar*, i en el seu vast i innovador desplegament semàntic. Si OBTURARE va desaparèixer del tot en altres llengües romàniques i si en italià restà limitada a una modesta prolòngació de la força i sentit del mot llatí, el seu ample i vigorós expandiment en el cat. i oc. *aturar* es deu segurament a la col·laboració de l'element indoeuropeu indígena, que no en va, a casa nostra, era tan afí al llatí, i que, en aquest cas, ha dut a conseqüències comparables en les terres lusogalaiques i lleoneses.

DERIV.: *Atur* [Ausiàs], molt freqüent en els trobadors *atur* «résistance», «obstination», «effort» (molts exemples des dels més antics, *PSW*; «engien e forsa i metrai: / en zo será tots mos *aturs*; / la tors es grans e fortz le murs», *Flamenca*, v. 1303); la repulsa amb què fou acollit l'ús periodístic d'aquest mot per a 60

'acte de parar una activitat industrial, de tràfic', etc., que es féu tan usual en els anys 20-30, fou excessiva i s'haurà d'abandonar: ni la desviació semàntica que se li imprimia era gaire greu (de 'fet de parar-se, d'insistir' es passava, no innaturalment en rigor, a 'fet de detenir') ni s'albirava un altre remei, ni s'ha trobat, i necessitem un mot o altre. *Atura* 'aturada, aturador', especialment en *gossos d'atura* [Verdaguer, encara que sovint se sentí *goso* de *túra* en parlars occidentals pirinencs (així V. Ferrera, Vall d'Assua, Boí, 1932-1953), es tracta d'una reducció fonètica, pronúncies com *me segures, paraules de margura* no són rares en aquestes valls].

Aturada [S. XIV, *AlcM*; *aturada d'aigua, Costumari Cat. de la Mancom.* II, s. v.]. *Aturadis. Aturador* [escr. Renaix.]. *Aturall* [algun cop en Verdaguer; sobretot balear: men., *Arx. L.* Salvador, p. 216; eiv., Villangómez, *Ll. d'Eiv.*, p. 214; i la dita «carn que creix no té *aturai*», Castelló, *Pitiuso*, 1967, p. 9]. *Aturament. Aturança. Aturat* 'de poc esperit, de poca empresa'; en oc. ant. 'pertinaç' [*Crozada*, etc.]; «enguany serà bon any: / any de figues de moro, / i podràs cuir-ne un covò, / peu-*aturat*», en Camps Merc., *Folkl. Men.* I, 335. *Aturet*.

Returar [1451, doc. mall.]: «(En Tal i En Tal) feriren ab los dits traydors; e tots los altres se *returaren* e cessaren de ferir, per molt que aquest los sustà ne requerís --- cridant tostemps: *atura, traydor!*, *muyla lo traydor!*» (Quadrado, *For. y Ciud.*, p. 362): RETURARE es troba ja ací i allà en llatí antic (de vegades 'atapeir, embotir', altres 'destapar': «aperire», *CGL* V, 656.63; cf. Nònius); a Menorca 'deturar': «sa fosca *retura* ets acudits, i ets amigassos anaven caminant xano-xano, sense dir res», «es carregà a son pare, girà cap-enrera y se'n tornà a cà-seva sense fer *returada*», Camps Merc., *Folkl. Men.* II, 27, 25; **arreturà* gascò > aran. *arturà* 'esquivar les mosques', Gironda *ardurà* intr. «rester tranquille» (Moureau, *La Teste*, s. v.).

Deturar [un ex. de c. S. XVI, *AlcM*; però sembla que ja figura en la versió de Bernat de So † 1385 amb el sentit de 'aturar-se, sojornar', doncs intr., *Rom.* LIV, 37; 1803, Belv.; escr. Renaix., força freqüent, genuí i vivaç en aquests, incloent-hi els mall.: «fent el camí de la mort / davant la vida 'm *detur*, / y la mir y may resposta / en es seus troben mos uys», mitjan S. XIX Miquel Victorià Amer, *JMBover, BiEscrBal.* I, 30.8.2] i el vell ús popular barceloní, sobretot en frases sentencioses de la mena d'*el temps no es detura*: parlant d'un home centenari: «Ah fill, el temps *no's detura*: / no viurem tant vós y jo» (Pitarra, *Un barret de rialles, Gatades* I, 409); potser en el fons evolució fonètica de *returar*-RETURARE si bé facilitada per obra de *detenir*; *deturada*; *deturador* [Noller]; *deturament*.

CPT.: *Aturaaigües* [1868, *SLitCosta*].

Capturar, 'fer callar', 'posar a rotllo, refrenar' és quasi només mallorquí: «per capturar un que sempre se queixa, li dirà: —Calla! que quan no tens ai, tens ceba», *AMAlcover, BDLC* XI, 76, «el Poder Real, om-